

Talán legkevésbé otthonosan merőben intellektuális verseiben mozog, — ezért halványabb a többinél a *Vissza az emberig* ciklus. A *Ketrec*, *Érik az értelem*, *Nem vár angyalokat* s még néhány vers tárgya maga az értelmi élet. Szabó Magda, noha elsődlegesen racionális alkat, ezen a korlátozott területen nem tudja kifejteni képalkotó gazdagságát, dikciójának bőségét és kivált látomásaiban indázó érzelmi gazdagságát. Ahol ezek az elemek intellektuális musáival együtt vannak jelen, legegységesebb hangú verseit alkotja. Ahol analitikus racionalizmusa egész lelkifolyamaton fut végig, mint pl. a *Lehullsz, mint sebről* c. versben a multba tűnt gyerekeknek a felnőttben folytatódó létén, még névtelen, árnyalatnyi belső jelenségeket tud névvel és alakokkal felruházni. „Merülj szemembe, mely nyitott — pupillával is csukva van, — Özön, térj partjaid közé, — pihenj meg bennem, Nyugtalan!”

Szabó Magda költői fejlődésének legújabb szakasza természetlírája. Amikor a *Pocsolyá-ról* vagy a *Fá-ról* ír, akkor is elsősorban a költő fontos, de ezekben a versekben a látomás kiterébélyesedik, kiszorítja az anekdotikus elemeket, és a természet egy-egy meglevenedett jelensége a panteizmus törvényeivel tölti meg a költő világát. A természetben való feloldódás megnyugvás is, és amikor azt olvassuk:

Azt kérdezed, hogy ki vagyok,
micsoda kis lélek vagyok,
ki ablakodon kopogok,
és mint a gránát, tüzelek,
és lengek-ingok-libegek,
és hámba fogom a szelet,
és hintálom a levelet,
összekuszálom a leget.

s azt a suhogó szövetef,
amit a hajnal tereget,
min villogás az erezet,

akkor nem tudjuk, a természet cikázó tüne-ményét ismertük-e meg, vagy a szabad lélek korlátlan röppenésének voltunk-e tanúi? *Eső*, *Madár*, *Tó*... Még a címek is az angol romantika hagyományait, főként Shelley-t idézik meg. Nem méltatlanul szerepel itt az ő neve akkor sem, amikor Szabó Magda nyelvi teremtő erejére, rimes szabadverseinek meg-megújuló zenéjére gondolunk. Ahogy a hosszabb-rövidebb mondatok egymásutánját az elemek élete, a tapasztalás újjongása alakítja, úgy hajlik-emelkedik ritmusainak lélekzetvétele is. De Szabó Magda természetlírájának panteizmusa, ha áttételesen is, antropomorfabb, mint elődeié, hiszen poézise jellegzetesen modern, huszadik századi. Ahogy a *Tó*-ra rácsap a tél szigora, s a víz zúgolódva húzódik össze és boldog korának perzselő egy-szeműjét hívja, az valóságos dráma, még ha sorsa a ritmusok egész zenekarán szólal is meg.

A látomás érvényének ez a kiterjesztése és az egyén gondjainak eggyé válása a természetével Szabó Magda új költői korszakának legjelentősebb eredménye. Hangjának egyéni színezetét ars poeticá-ja is elmélyíti: ellentétben több neimzedéktársával, nem a kimunkált, kikalapált megfogalmazások híve, hanem a lírai spontaneitás Petőfi óta megszakítatlan hagyományának híve. Sajátos költői módszer, — mindez az intellektus mélyebb rétegeinek feloldására épp úgy alkalmas, mint az érzések széles skálájú, humanisztikus kifejezésére.

Rába György

KARÁCSONY BENŐ : NAPOS OLDAL.

Szépirodalmi Könyvkiadó. 1958. **A MEGNYUGVÁS ÖSVÉNYEIN.**
Állami Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó. Bukarest. é. n.

Karácsony Benőnek egymásután két könyve jelent meg a magyar-román közös könyvkiadás keretében. Egyik a harmincas években nálunk is eléggé ismert *Napos oldal*, a másik pedig ennek folytatása, Karácsony Benő posztumusz műve, mely nálunk most első ízben jelent meg, *A megnyugvás ösvényein*.

Régen várjuk, hogy a magyar könyvkiadás felelevenítse a két háború közti erdélyi irodalomnak azokat az időálló értékeit, melyeket az elmúlt évtizedben méltatlanul

hanyagolt el mind könyvkiadásunk, mind irodalomtörténetírásunk. Helyes és megnyugtató, hogy ezt a méltatlanságot először Erdélyben vetették fel: az *Utunk* 1957-ben folyt ankétján, mely *Nézzünk szembe* címmel vett sorra néhány elfeledett erdélyi író, hogy marxista szemmel újra értékelje őket. Feltehetően ennek az ankétnak nyomán figyelt fel a magyar-román közös könyvkiadás Karácsony Benőnek, a régebben népszerű polgári humanista elbeszélőnek műveire is, melyeknek a mi korunk számára is van mondanivalójuk.

Karácsony Benőről néhány regényének egykori nagy népszerűsége ellenére is nagyon keveset tud a mai még irodalmilag műveltebb olvasó is. S ennek nemcsak az az oka, hogy másfél évtizedig nem adtuk ki műveit, hogy a felszabadulás óta lapjainkban úgyszólván egyetlen sor írás sem jelent meg róla, hogy még háborús veszteségeink között is alig tartottuk számon, hanem az is, hogy életében sem igen hallattot magáról, nem tartozott semmilyen irodalmi klikkhez, csendes, visszahúzódó kolozsvári ügyvéd volt, akiről alig maradt életrajzi adat. 1888-ban született Gyulafehérvárt. Itt kezdte ügyvédi pályáját, melyet csak kényszerű kenyérkereső foglalkozásnak tartott, igazi hivatásának az írást érezte. A kolozsvári *Napkeletben*, később kötetben is megjelent elbeszélések, majd a *Válás után* című, nyomtatásban meg sem jelent, de Erdélyszinpadain sokat játszott vígjáték után első regénye, a *Pjotruska* már érett művészt avat, neve Magyarországon is ismertté válik. Ezután írt regényei — *Új élet kapujában*, *Napos oldal*, *Utazás a szürke jolyón* — az erdélyi kiadás mellett a magyarországi Révai cégnél is megjelennek.

A gyér életrajzi adatoknál többet mondanak el Karácsony Benőről regényei. Lírai regényhősei csaknem egy önarckép hitelességével tükrözik írójuk emberi világát. Milyen hát az író regényeiből kirajzolódó arca? Semmiesetre sem cinikus, mint azt *A megnyugvás ösvényein* utószavának írója s vele együtt Karácsony Benő néhány más kritikusa állítja. Végtelen emberszeretetet jellemzi regényhőseit: töméntelen sok családás után is hisznek az életben, az emberekben, csakhogy ez a hitük kissé hosszútávú hit, kora társadalmára, a fasizálódó kapitalista társadalomra érthető módon vajmi kevés mentséget talál az író. Igaz, hogy ez ellen a társadalom ellen sajátos módon veszi fel a harcot: nem világos, egyértelmű politikai tézisekkel, nem a polgári társadalom elkerülhetetlen összeomlásának művészi érzékeltetésével, de nem is a nemzeti hősi múltba meneküléssel vagy éppen a lélek-mérgező irredentával, mint azt sorstársai közül nem egy megtette. Kissé pacifista jellegű fegyverekkel harcol: egyfelől egy végtelenül kecsegtető, derűs, emberi, a természettel szép összhangban levő élet bemutatásával: lám ilyen lehetne az élet, ha a társadalmi igazságtalanságok nem rúttanák el, másfelől pedig a legtisztább emberi részvét felkeltésével azok iránt a hősei iránt, akik az élet sokféle, nem egyszer igen ocsmányi küzdőterén alulmaradtak. Könny és humor, mese és társadalmi valóság ötvöződik itt össze néhol meglepően érett művészzel. Hogy tehetségéből mégsem telt egy nagylélegzetű, kora társadalmát vagy annak egyes típusait a maguk sokrétűségében kifejező egységes és zárt epikus műre, arra is regényhősei

adnak választ, akik nagyrészt maguk is félbemaradt művészek, szüntelenül keresik a művészi élmény kifejezésének formáit és minduntalan belevesznek koruk társadalmának számukra kibogozhatatlan szövénycibe. És, valljuk be, a királyi Románia fasizálódó kisvárosi társadalmában, a magyar kisebbségi sors mellett még zsidóságának terhelve is küzdő polgári intellektuel nehezen is juthatott volna el arra a szilárd világnézeti alapra, melyről ilyen bonyolult helyzetben egy nagyszabású társadalmi tabló megalakítható lett volna. Tudatosan mindössze egy társadalmi valóságától megfosztott, elvont emberszeretet művészi kifejezésére törekszik. Hogy emellett világot látja és becsületesen ki is fejezi a kapitalista társadalom valóságos szerkezetéből eredő visszáóságokat is, hogy egyre érettebben ábrázolja a fasizmus elaljasító hatását a társadalomra, mindez írói becsületességére, a realista művész oroszlánkörméire vall. Ha regényeihez nem a remekművek igényével közelünk, úgy sok maradandó, szép élménnyel, sok derűs és meleg hangulattal, sok kedves figura emlékével gazdagodhatunk.

A *Napos oldal* a huszas, harmincas évek kisvárosi fiatalsága perspektívtalan életének bemutatásával kezdődik. Nyomor, munkanélküliség, megaláztatás az osztályrészüket ezeknek a fiataloknak, de mert fiatalokról van szó, mindez alkalmat ad az írónak góbéságból, intellektusból és meleg érzésekből ötvözőtt egyéni humorának megcsillogtatására. Igaz, hogy ezeknek a fiataloknak nincs érett világszemléletük, de szemben állnak a régivel, az öregek megcsontosodott világnézetével: „Egy döglött birkát sem ér az életbölcsességük. Az elvük az volt, hogy fel kell készülni az öregségre. Nyugdíjas állást szereztek, életbiztosítást kötöttek és hadikölcsönt jegyeztek. Az állásukból kibóbták őket, a hadikölcsönük elérteketlenedett, a biztosító intézetük megbukott. Hát hogyan vegyük komolyan a fecsegésüket”. (*Napos oldal*. 41. l.) Minden nyomorúságukért, egész eszménytelen életükért a háborút vádolja az író: „Tizennyolc éves korukban kikerültek a harctérre, öltek, öltek vegyesen és láttak egy világot, egy felfordult világot és nem tudnak már hasra esni elmúlt bálványok előtt.” (*Napos oldal*. 42. l.) Ennek az életnek az üressége és reménytelensége kergeti haza Felméri Kázmért, a tehetséges fiatal szobrászt apja falujába. Megpróbálja a falusi ember életét élni egyszerű emberek és hűséges állatok között. De itt is lépten-nyomon beleütközik az államhatalom és a tőke erejébe, mellyel egymaga képtelen megküzdeni. Néhány feledhetetlen figura teszi maradandóvá az olvasó számára Felméri falusi életét: a filozofáló orvos mikszáthi alakja, a tüdőbajos suszter, a hűséges kis parasztcseléd mindkét

regényen keresztül frissen élő figurája mind Karácsony Benő kitűnő emberábrázoló képességéről vallanak és kitörőhatalentül szívünkbe vésődnek. A reménytelen küzdelem és egy szerencsétlen szerelem emléke előzi Felmérit az idilli környezetből. Pesten, majd Párizsban keres menedéket. A világ, fővárosában kutyasétáltatással tengeti nyomorúságos életét a magyar művész, de nem jobb a helyzete Pesten sem, ahol ügynökök tűzrekednek művészetével. Párizsi tartózkodásának legmaradandóbb emléke az olvasóban ismét néhány életteli típus, köztük egy tündéri gyerekfigura. A nagyvárosból kiábrándult művész újra szülőföldjén keres megnyugvást. Csakhogy most már fiával tér oda vissza.

A *Napos oldal* 1934-ben jelent meg, folytatása, melyet a 40-es évek elején írt, már csak a felszabadult Romániában, 1946-ban kerülhetett sajtó alá. A két regény közé esik tehát a fasiszmus megerősödése Romániában és Magyarországon, a második világháború kitörése és Erdély egy részének Hitler „ajándékaképpen” történt visszacsatolása Magyarországhoz. Mindez a humanista Karácsony Benőt mélységes elkeseredéssel tölti el. *A megnyugvás ösvényein* minden egyes sorából kicsendül, hogy az író számára ilyen ösvény nem létezik többé. És mégse tud rálépni a harc ösvényére. Tettrejét paralizálja a fasiszmusban reményét vesztett polgár tragikus egyedülléte. „Így tűnnek el az én emberibb gondolataim is, szép töprengéseim rövid vendégszereplése után a kavargó semmibe. A polgár nyugtalansága és önvádja sivitottak át rajtam néhány percig, meghajoltak a fáim, zörögtek lelkiismeretem elszáradt gallyai. Aztán minden elmúlt, lelkiismeretem új álomra hajtotta fejét. Tennünk kéne valamit, szerettem volna kiküldeni a hóviharba, mielőtt bennem újra elcsendesedett volna a kavargás, tennünk kéne valamit! Fogjunk hozzá valaméhez, ami kiragadja majd a sok megfagyott lelket az éjszakából. Bennem megván a jóakarát. Szegény is vagyok, igaz, talán nem elég szegény. De ne hagyjuk ezt az éjszakát olyan hosszúra nyúlni... Reggelre elfelejtettem mindent.” (*A megnyugvás ösvényein*. 241. l.) Cinizmus volna? Nem hiszem. Csak tragikus öngúny, kétségbeesett vallomás arról, hogy „hová forduljon az ember, ha nem tartozik a harcosok közé”, kétszeresen tragikus akkor, ha tudjuk, hogy erre a tétozásra, erre a — bármennyire emberi, de mégiscsak — gyáva-ságra Auschwitz ütött végül iszonyú bélyeget. És ahogy ez a passzív emberi magatartás Karácsony Benőt kérérlhetetlen logikával hajtja Auschwitz felé, ugyanúgy torkollik hősnéne sorsa is a legsötétebb kiüttlanságba. Hiába próbál meg Felméri Kázmér a maga szűk körében becsületes maradni, hiába segít

az egyszerű embereken, hiába osztja szét derűs mosolyát, meleg emberi szívét a szegények, a szenvedők között, a fasiszmus embertelen nyomása alatt el kell buknia: családból, közösségből, művészetből szükségszerűen ki kell ábrándulnia. És ezen a kiüttlanságon már az sem tud enyhíteni, hogy fiából közösségi embert akar nevelni: „Jó érzés, hidd el, a közös mű szorgos atomjának lenni. Ha van egy hasznos gondolatod, oszd meg másokkal s ha van egy fél rőf szalonnád, ne fogyaszd el egyedül a sötét kamrában, hogy senki se lássa.” (*A megnyugvás ösvényein*. 336. l.) Szinte természetes, hogy a fasiszmus tombolása idején az egyéniség védelmében is fűz néhány szót a fenti szép parainézéshez: „De azért nem kell arról sem megfélekedezned, hogyha a jó gondolatokat és szép szalonnázásokat általánossá és mindenkinek elérhetővé tettük, az embernek a saját háztartásában is van egy és más elintéznivalója.” — mintha csak Benedek Elek érzelmtől fűtött szép sorait olvasnók a Testamentumban, azt a Benedek Elekét, akinek nagy része volt Karácsony Benő íróvá válásában s akivel az író mindvégig büszkén tartotta is a szellemi rokonságot.

A *megnyugvás ösvényeinnek* talán még soványabb a meséje, mint a *Napos oldalnak*. Apa és fia meghitt baráti kapcsolata egy idilli környezetben és változatlanul — akárcsak az első részben — kétségbeesett küzdelem az élet emberi, derűs, természetes formáért — embertelen sötét hatalmakkal szemben. Ez minden. Mégis, a végig szórakoztatón, empás humorral, izes magyar nyelven megírt regény lenyűgöző olvasmányélményünk ké válik.

Végezetül hadd vitatkozzam még egy kicsit Robotos Imre utószavával, mely először az *Utunk* említett anketájának keretében folytatásokban a lap 1957. aug. 8-i és aug. 15-i számában jelent meg *A cinizmustól — a közösségi humanumig* címmel. Robotos cikkére vitacikk is jelent meg ugyancsak az *Utunk* említett rovatában, Huszár Sándor tollából, a lap 1957. szept. 12-i számában, *A humanumtól — a cinizmusig* címen. Mindkét cikk cinikusnak mondja Karácsony Benőt, mindössze annyiban térnek el egymástól, hogy az egyik szerint Karácsony cinikusból humanistává, a másik szerint pedig humanistából cinikussá „fejlődött”. A két fogalom maga is annyira ellentétes, hogy egyikből a másikba nehezen „fejlődhetik” bárki is, hát még egy nagyjából azonos művészi utat járó író. Nyilván egyszerű szóhasználati különbség van köztem és a cikkírók között, de ez sem közömbös, ha meggondoljuk, hogy a cinikus szó kezd nálunk a közhasználatban is a gúnyos, szatirikus, ironikus, sőt sokszor egyszerűen a humoros fogalmának kifejezőjévé válni. Robotos Imre helyesen mondja, hogy „a cinizmus nem abszolút világ-

nézeti kategória, jellege és tartalma a társadalom konkrét jellegétől és tartalmától függ. Vagyis attól, hogy a cinizmus milyen társadalmi jelenséggel szemben kél életre, mit gúnyol, miben nem hisz, milyen történelmi helyzetben tagad.” Úgy vélem, hogy a cinikus ember semmiben sem hisz, legelső sorban pedig az emberi haladásban, az erkölcsi kategóriákban nem. Nem hiszem, hogy Karácsony Benő valamennyi regényében szorgos kutatással is egyetlen olyan mondatot találhatnánk, mely a fentiek egyértelmű tagadása lenne. Ezt egyébként Robotos Imre cikke másik helyén maga is megerősíti, mondván, hogy Karácsony „becsületére válik, hogy állásfoglalása a pozitív társadalmi s emberi eszmények mellett tesz hitet”.

Nem lehet egyetérteni az utószó másik állításával sem, mely szerint „Karácsony Benő történetei voltaképpen nem hordoznak derűt. Ellenkezőleg végtelenül komor kicsengésűk van.” Éppen a stílusából, az elbeszélő modorából áradó játékos derű, a sokhelyt kissé kamaszos-hetyke humor ad Karácsony Benő regényeinek olyan feledhetetlenül kedves egyéni ízt, mely magát Robotos Imrét is megejtette — saját vallomása szerint. Ami pedig mondanivalóját illeti, az igaz, hogy hőseinek sorsa reménytelenségbe torkollik, de hogyis lehetne ez másképp a fasizmus körülményei között. Aztán meg abban is van valami derűs, hogy ezek a hősök

mégiscsak megpróbálnak embernek maradni az embertelenségben. Persze maga az író is elárulja, hogy humorában van valami tragikus bohóckodás: „a mókáim csak vastag pokrócok voltak, amik fázékony valóságaimat óvták a meghűléstől.” (*Napos oldal* 89. 1.) Karácsony Benő humora valóban nem a hideg érzélyé, a gúny nála éppen érzelmi túlfűtöttségének áttételes formája. Innen van írásában a derűnek és könnynek, az iróniának és részvétnek az a sajátos keveredése, mely a leggazdagabb érzelmi skálát képes megszólaltatni az olvasóban. Sokszor valóban a könnyeinken keresztül mosolygunk tréfáin, de ez még nem jelenti azt, hogy írásai inkább lehangolnak, mint felderítenek. Karácsony Benő műve valóban nem sugároz forradalmi optimizmust, de a polgári individualizmus talajáról oly messzire jutott a humánus és a haladás útján, amennyire ez az ő körülményei között csak lehetséges volt.

Ami a kiadást illeti, mind a romániai Állami Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó, mind pedig a magyar Szépirodalmi Könyvkiadó gondos, jó munkát végzett. Mindössze a *Napos oldal* mellől elmaradt elő- vagy utószó keltett bennünk némi hiányérzetet, hiszen Karácsony Benő sem nem oly ismert, sem nem oly problémamentes író, hogy értékelése a magyar olvasó előtt felesleges lenne.

Vezér Erzsébet

JESZENYIN MAGYARUL

Magyarországon hosszú ideig meglehetősen keveset tudtunk Szergej Jeszenyinről, a század egyik legjelentékenyebb orosz költőjéről. Tulajdonképp nem többet, mint amennyit *Magyarok* c. kötetében Illyés Gyula mondott a fiatal parasztköltő tragikus sorsáról. 1945 után is néhány évig csak különféle híreszteléseket hallottunk Jeszenyin költészetének értékéről, illetve problémáitól voltáról. Műveit azonban nem ismerhettük meg alaposabban, néhány szórványosan megjelent sikeres fordítás (például a Képes Géza tolmácsolta *Dal a kutyáról*) érezte velünk milyen vonzó mélységei lehetnek Szergej Jeszenyin költészetének.

1955-ben, a költő halálának harmincadik, születésének hatvanadik évfordulóján végre megjelent magyarul a régóta nélkülözött Jeszenyin antológia. (Jeszenyin: *Versek*. Új Magyar Kiadó. 1955.) Ezt követte két év múlva a Világirodalom Gyöngyszemei sorozatban kiadott, mennyiségben kisebb, de igen esszenciális válogatás Rab Zsuzsa fordításá-

ban. (*Jeszenyin válogatott versei*. Móra Ferenc Kiadó. 1957).

Az így megközelíthetővé vált versek, a kötetek elő és utószava, a folyóiratokban megjelent kritikák végülis lehetővé tettek bizonyos tisztázódást Jeszenyin költészetének és embersége körül. Ez a tisztázó folyamat lényegében a Szovjetunióban indult el, s ott is csaknem ennyire későn. Hosszú ideig túlzott szigorral kezelték a forradalom utáni új életbe harmonikusan beilleszkedni nem tudó költő örökségét. Csupán az utóbbi idők, hibákat kiigazító szelleme hozta meg a szükséges újraértékelést, minek folytán Jeszenyin munkássága megkapta méltó helyét az orosz-,szovjet irodalom történetében. Az újonnan feltárt adatok, tények tanulmányozása, az életkörülmények pontosabb ismerete és a lefordított művek szinte illusztratív bizonyítéka révén a magyar olvasók is közelebb kerülhetnek az igazi Jeszenyinhez. Hiányos értesülések, sokszor egyoldalú, vagy éppen hamis elképzelések helyett most már